

Bài 5
CHÂU PHI VÀ KHU VỰC MĨ LATINH
(Thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX)

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Học xong bài này, HS :

1. Về kiến thức

– Biết được quá trình xâm lược châu Phi và khu vực Mĩ Latinh của các nước thực dân đế quốc trong thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX.

– Nêu được những nét chính về chính sách thống trị của chủ nghĩa thực dân ở châu Phi, khu vực Mĩ Latinh thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX.

– Hiểu rõ những phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc tiêu biểu ở châu Phi, khu vực Mĩ Latinh chống thực dân đế quốc.

2. Về kĩ năng

– Biết sử dụng lược đồ để xác định vị trí địa lí của các nước bị xâm lược và quá trình xâm lược của các nước thực dân đế quốc đối với châu Phi và khu vực Mĩ Latinh thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX.

– Phân biệt được những điểm giống và khác nhau của tình hình châu Phi và khu vực Mĩ Latinh trong thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX.

3. Về thái độ

Được giáo dục tinh thần đoàn kết quốc tế và có thái độ đồng tình với phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân các nước châu Phi và khu vực Mĩ Latinh.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

– Quá trình xâm lược châu Phi, khu vực Mĩ Latinh của các nước thực dân đế quốc.

– Cuộc đấu tranh chống thực dân xâm lược của nhân dân châu Phi (dẫn chứng một số cuộc đấu tranh tiêu biểu).

– Phong trào đấu tranh giành độc lập dân tộc ở khu vực Mĩ Latinh thế kỉ XIX.

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY – HỌC

- Lược đồ châu Phi, lược đồ khu vực Mĩ Latinh.
- Tài liệu tham khảo liên quan.

IV – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài mới

Cũng như châu Á, châu Phi và khu vực Mĩ Latinh trong thế kỉ XIX không tránh khỏi cơn lốc xâm lược của các nước tư bản phương Tây. Các em hãy chú ý theo dõi bài giảng để hiểu rõ quá trình xâm lược của các nước tư bản Âu – Mĩ ở các châu lục và khu vực này như thế nào ; các dân tộc ở đây đã đấu tranh chống ách thống trị của chủ nghĩa thực dân, giành độc lập dân tộc trong thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX ra sao.

2. Dạy và học bài mới

Mục 1 – Châu Phi

– Trước hết, GV giới thiệu đôi nét : châu Phi là lục địa lớn, một trong những cái nôi của loài người và có nền văn minh cổ đại phát triển. Từ lâu, nơi này do có vị trí chiến lược quan trọng, thị trường rộng lớn, nhân công rẻ mạt, tài nguyên phong phú, đã trở thành đối tượng xâm lược của các nước tư bản phương Tây.

Tiếp đó, dựa vào lược đồ trong SGK, GV tổ chức cho HS xác định việc phân chia châu Phi của các nước tư bản vào cuối thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX ; nêu một số thuộc địa tiêu biểu của các nước đế quốc lớn :

Anh chiếm Ai Cập, Nam Phi, Tây Ni-giê-ri-a...

Pháp chiếm Tây Phi, Ma-đa-ga-xca, An-giê-ri...

Đức chiếm Ca-mơ-run, Tô-gô, Tây Nam Phi...

GV nhấn mạnh : Sự phân chia châu Phi của các nước tư bản vào cuối thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX căn bản hoàn thành : Anh chiếm khoảng 32% diện tích châu Phi, Pháp chiếm khoảng 28%, I-ta-li-a chiếm 8%, Đức chiếm 7,5% ; Bỉ chiếm 7,5%, Bồ Đào Nha chiếm 6,5%...

– Về các cuộc đấu tranh tiêu biểu của nhân dân châu Phi chống chủ nghĩa thực dân giành độc lập dân tộc, GV nhấn mạnh một số cuộc đấu tranh lớn : ở An-giê-ri với cuộc khởi nghĩa của Áp-đen Ca-đe kéo dài từ năm 1830 đến năm 1847 ; ở Ai Cập với phong trào của một số trí thức và sĩ quan yêu nước trong tổ chức "Ai Cập trẻ", do Đại tá Át-mét A-ra-bi lãnh đạo từ năm 1879 đến năm 1882 ; ở

Xu-đăng, thực dân Anh đã vấp phải sự kháng cự mạnh mẽ của nhân dân dưới sự lãnh đạo của Mu-ha-mét Át-mét từ năm 1882 đến năm 1898 ; ở Ê-ti-ô-pi-a là cuộc kháng chiến chống thực dân I-ta-li-a năm 1896, bảo vệ được nền độc lập dân tộc.

– GV kết luận để giúp HS củng cố kiến thức, hiểu được những nét chính của lịch sử châu Phi thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX : Thời cận đại, lịch sử châu Phi gắn liền với quá trình xâm lược của các nước tư bản phương Tây và quá trình đấu tranh giành độc lập dân tộc. Đến cuối thế kỉ XIX, hầu hết các quốc gia ở châu Phi đã trở thành thuộc địa của các nước tư bản lớn như Anh, Pháp, I-ta-li-a, Đức, Tây Ban Nha, Bồ Đào Nha... Ách áp bức, bóc lột của chủ nghĩa thực dân là nguyên nhân dẫn đến những phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc ở châu Phi thời kì này. Các phong trào giải phóng dân tộc ở châu Phi mặc dù diễn ra sôi nổi, quyết liệt, song do trình độ tổ chức thấp, sự chênh lệch về lực lượng khá rõ ràng nên bị các nước phương Tây đàn áp. Tuy nhiên, cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân châu Phi vẫn tiếp tục và phát triển trong thế kỉ XX.

Mục 2 – Khu vực Mĩ Latinh

– Trước tiên, GV hướng dẫn HS quan sát lược đồ khu vực Mĩ Latinh rồi nêu yêu cầu để HS suy nghĩ trả lời : Em hãy giới thiệu về vị trí địa lí của khu vực Mĩ Latinh. Tại sao gọi là Mĩ Latinh ?

GV dựa trên lược đồ kết luận : Khu vực Mĩ Latinh là một bộ phận lãnh thổ rộng lớn của châu Mĩ, gồm một phần Bắc Mĩ, toàn bộ Trung Mĩ, Nam Mĩ và quần đảo ở vùng biển Ca-ri-bê (từ Mê-hi-cô đến tận Nam châu Mĩ). Vào đầu thế kỉ XIX, đa số các nước Mĩ Latinh đều là thuộc địa của Tây Ban Nha và Bồ Đào Nha. Các nước thực dân thiết lập ở đây chế độ thống trị rất phản động, gây ra nhiều tội ác dã man, tàn khốc. Vì vậy, cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân Mĩ Latinh diễn ra quyết liệt và nhiều nước đã giành được độc lập ngay từ đầu thế kỉ XIX.

– Tiếp theo, GV hướng dẫn HS quan sát lược đồ khu vực Mĩ Latinh đầu thế kỉ XIX (dựa vào lược đồ, HS thống kê mốc thời gian giành độc lập của các dân tộc).

GV kết luận : Như vậy, ngay từ những thập niên đầu của thế kỉ XIX, các quốc gia độc lập ở Mĩ Latinh đã lần lượt hình thành. Đây là một thắng lợi to lớn của nhân dân các dân tộc Mĩ Latinh trong cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa thực dân. Nhưng sau khi giành được độc lập, các nước Mĩ Latinh buộc phải tiếp tục đấu tranh chống lại sự bành trướng của Mĩ.

– GV giải thích để HS rõ hơn về âm mưu của Mĩ đối với khu vực Mĩ Latinh : Để thôn tính vùng lãnh thổ giàu có này, năm 1823 Mĩ đã đưa ra học thuyết

Mơnrô "Châu Mĩ của người châu Mĩ", thực chất nhằm gạt bỏ thực dân châu Âu khỏi vùng này và thay vào đó là sự thống trị độc quyền của Mĩ. Năm 1889, *Tổ chức Liên minh dân tộc các nước cộng hoà châu Mĩ* được thành lập, gọi tắt là *Liên Mĩ*, dưới sự chỉ huy của chính quyền Oa-sinh-tơn. Đầu thế kỉ XX, Mĩ áp dụng chính sách "Cái gậy lớn" và "Ngoại giao đồng đôla" để chiếm Pa-na-ma (1903), Đô-mi-ni-ca-na, Ni-ca-ra-goa... Dưới danh nghĩa đoàn kết với các nước châu Mĩ, chính quyền Oa-sinh-tơn đã khống chế khu vực Mĩ Latinh, biến khu vực này thành "sân sau" của đế quốc Mĩ.

3. Sơ kết bài học

Căn cứ vào điều kiện cụ thể ở mỗi lớp học để củng cố, sơ kết bài. Nếu có thời gian, GV tổ chức cho HS nhắc lại những nét chính về lịch sử châu Phi, khu vực Mĩ Latinh thời cận đại (thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX) với hai nội dung chính : quá trình xâm lược của các nước tư bản và cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân châu Phi, khu vực Mĩ Latinh. Lấy dẫn chứng những sự kiện tiêu biểu trong SGK.

4. Gợi ý trả lời câu hỏi và bài tập cuối bài

Câu 1. Trình bày những nét lớn về lịch sử châu Phi thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX : quá trình xâm lược, phân chia châu Phi của các nước tư bản (kể được tên, thời gian, một số nước tiêu biểu ở châu Phi trở thành thuộc địa của các nước Anh, Pháp, Đức...). Đặc biệt, cần nêu được những cuộc đấu tranh tiêu biểu trong phong trào giải phóng dân tộc ở châu lục.

Câu 2. Lập niên biểu cuộc đấu tranh giành độc lập của các nước Mĩ Latinh đầu thế kỉ XIX theo mẫu sau :

Nước	Năm giành được độc lập
Ha-i-ti	1804
Pa-ra-goay	1811
Ác-hen-ti-na	1816
Cô-lôm-bi-a	1819
.....

Câu 3. Dựa vào nội dung khổ chữ cuối mục 2 của bài trong SGK.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

Thực dân Anh và Pháp đều muốn chiếm Ai Cập

Thực dân Anh cũng như Pháp đều muốn chiếm Ai Cập, nhất là sau khi kênh đào Xuy-ê khánh thành năm 1869. Mặc dầu chế độ kênh là trung lập quốc tế, Anh vẫn tìm cách mua cổ phần để tham gia việc quản lí kênh, tìm cách kiểm soát tài chính Ai Cập. Anh lợi dụng lúc I-xma-in (Ismail) được vua Thổ phong vương, chi tiêu hoang phí phải vay của Anh và Pháp một số tiền lớn rồi cuối cùng phải nhường cho Anh cổ phần kênh Xuy-ê vào năm 1875, và từ đó Anh đẩy mạnh việc xâm chiếm Ai Cập.

Năm 1878, ở Ai Cập thành lập chính phủ mà người ta gọi là "Nội các châu Âu" vì trong chính phủ đó, người Anh giữ chức Bộ trưởng Bộ Tài chính và người Pháp giữ chức Bộ trưởng Bộ Lao động. Chính phủ đặt dưới quyền của Nu-ba Pa-sa thân Anh, tìm cách tăng mọi thứ thuế và giảm quân đội. Điều đó làm cho nhân dân yêu nước Ai Cập phẫn nộ.

(Theo : Vũ Dương Ninh – Nguyễn Văn Hồng,
Lịch sử thế giới cận đại, NXB Giáo dục, tr. 538)

Về nền văn minh tiền Cô-lông

Đây là nền văn minh vốn có từ lâu đời ở châu Mĩ mà trước khi Cri-xtốp Cô-lông tìm ra châu Mĩ, người châu Âu chưa hề biết đến. Ở đó có ba tộc người chính là May-a, In-ca và A-dơ-tếch.

Người May-a và A-dơ-tếch là chủ nhân của lãnh thổ Mê-hi-cô ngày nay, có nền văn minh lâu đời ở trình độ cao. Họ đã sớm có nhà nước, xây dựng nhiều thành thị và lâu đài bằng đá, nhiều lễ đường nguy nga. Người dân biết làm ruộng bậc thang với hệ thống tưới nước khá hoàn chỉnh. Họ chế tạo nhiều đồ mỹ nghệ tinh xảo, nhiều đồ thêu, đồ dệt. Họ có nền văn hoá độc đáo, chữ viết riêng và tôn giáo riêng.

Người In-ca là chủ nhân của lãnh thổ Pê-ru ngày nay. Kinh tế căn bản là nông nghiệp, tổ chức xã hội hình thành những công xã nông thôn. Có nhiều công trình kiến trúc bằng đá đồ sộ với hình dáng và cấu tạo giống Kim tự tháp Ai Cập. Họ có chữ viết và tôn giáo riêng.

(Theo : Vũ Dương Ninh (Chủ biên), *Lịch sử văn minh thế giới*,
NXB Giáo dục, tr. 306)